

Pintasukellusta informaation ulapalla

Matti Vuorensyrjä & Reijo Savolainen (toim.): TIETO JA TIETOYHTEISKUNTA.

Helsinki: Gaudeamus 2000. 302 s.

Tieto ja tietoyhteiskunta on yhteenvedo Suomen Akatemian "Tietoyhteiskunnan tila ja tulevaisuus" -hankkeen edistymisestä tähän mennessä. Teos sisältää monen eri alan, mm. viestinnän, politiikan, sosiologian ja sosiaalipsykologian tutkijoiden puheenvuoroja Suomessa tietoyhteiskuntakuumeen myötä tapahtuneista muutoksista. Johdanto lupaa ennen kaikkea teoreettisesti syvällistä, mutta samalla aina empirisesti pohjattua tietoa tietoyhteiskunnan eri ulottuvuuksista, kuten esimerkiksi oppihistoriallisista suuntauksista, kuntien ja poliisihallinnon roolien muutoksista ja teknii-kan käyttäjien omista näkemyksistä. Teoksen viimeisessä osassa koko ajatus "suomalaisesta tietoyhteiskuntastrategiasta" riisutaan sen poliittisesta neutraalisuudesta, mutta edeltävät luvut jossain määrin jopa vahvistavat käsitystä teknologian ja sen kehityksen epäpoliittisuudesta.

Teos on moniulotteinen, mikä on etu, sillä niin kuin tekijät muutamissa kohdissa toteavat, on julkinen keskustelu aiheesta Suomessa ollut ennen kaikkea konsensusuksen ja kriittikötömyyden leimaamaa. Keskustelu on ollut pikemminkin abstraktia kommentointia kuin varsinaista ajatuksen ja kokemuksen vaihtoa siitä, miten uudet infrastruktuurit ja toimintatavat konkreettisesti ja peruuttamattomasti vaikuttavat elämään (Aro, s. 153). Useasti uuden teknologian sisältämiä arvoja ei ehditä edes huomoida. Tämän teoksen viitekehukset ovat heterogeenisiä ja ennen kaikkea kirjoitukset eivät ole ollenkaan samalla tavalla kriittisiä kuin Matti Vuorensyrjän johdanto ja loppusanat antaisivat aihetta kuvitella. Kokonaisuutena teos lienee arvokas juuri sen takia, ettei raskas editointi ole

luonut keinotekoista konsensusta, vaan kirjoittajat (yhteensä kahdeksan) esittelevät materiaalina hyvikin erilaisten teoreettisten viitekehysten kautta, löytäen hyvin moninaisia ja eri tason "ongelmia" ratkaistaviksi.

Kirjan varsinainen arvo nouseekin esiin sen empirisistä osista ja paikoitellen erittäin selkeistä yhteiskunta- ja viestintätutkimuksen kartoituksista. Ennen kaikkea ensimmäinen luku, joka esittelee tietoyhteiskuntakäsitteen ja sen todellisuuden historiallista kehitystä on erinomainen katsaus niin alan kirjallisuuteen (Anttiroiko ja Karvonen), kuin Suomen kansainvälisestäkin katsottuna mielenkiintoiseen lähimerenneisyyteen (Lintilä, Savolainen ja Vuorensyrjä). Tosin jälkimmäinen osa toistaa juuri kansainvälisyyden valossa tuiki virallisen tuntuista retoriikkaa siitä, miten erinomaisesti piskuinen Suomi on pärjännyt kovilla maailmanmarkkinoilla. Ennen kaikkea osassa kartoitetaan sitä, mikä maa (eli talous) on ollut kulloinkin kärkeissä jonkin mittarin mukaan, oli sitten kyseessä kirjastoaitoksen kehittyneisyys tai tietokoneitiheys väestön keskuudessa. Sanomalehtien aseman sanotaan olevan vakaa, vaikka Suomessa valtakunnallisella tasolla toimii enää ainoastaan yksi päivittäin ilmestyvä kansallinen sanomalehti, mikä vaikuttaa allekirjoittaneen silmissä pikemminkin monopolilta kuin vakaudeksi.

Matti Mäkiän esitys poliisihallinnon uudesta tilanteesta, samoin Reijo Savolaisen tietoverkkopalveluja tarkasteleva luku pyrkivät selkeämmin paikkaamaan aukkoja ontuvassa ja hiljaisessa julkisessa keskustelussa. Kirjoittajat tuovat esiin potentiaalisia sosiaalisia ongelmia, kuten syrjäytymisen ja turvallisuuden lisääntymisen. Leena Lintilän luku kartoittaa ennen kaikkea niiden näkemyksiä, joille tietoverkon käyttö työssä on merkintä jo ennestään tärkeiden prioriteettien – tehokkuus, hallittavuus, joustavuus – helpompaa toteutusta uuden teknologian ja työnjaon kautta.

Teos antaa siis selkeästi esitettyä tietoa monesta Suomea tällä hetkellä muuttavasta pitkän aika-

välin trendistä, mikä on epäilemättä tarpeellista. Toisaalta kirja myös ilmentää yhteiskuntatieteiden kysymyksenasettelun kriittikötömyyttä.

Kirjoituksia leimaa kauttaaltaan kulttuurintutkimuksesta tuttu inhimillisen tiedon ja ennen kaikkea tuikinnan painotus. Tiedon, teollisuuden, työn, informaation ja muiden avainkäsitteiden analyysillä on keskeinen rooli. Kummallista kyllä, ennen kaikkea tutkijoiden oma kielenkäyttö on huomattavan (vaikkakin luullakseni tahattoman) asenteellista. Yipeys suomalaisesta erinomaisuudesta kuultaa läpi sieläkin, missä on nimenomaan lähedetty purkamaan keskustelun ja käsitteiden normatiivisuutta. Niin teorian kuin käytännönkin erityispiirteiden selostaminen tuntuu siten vain vahvistavan "kuumetta", jota kirjan tekijät alunperin ovat halunneet maltillisesti ja asiantuntevasti analysoida. Ottaen huomioon, miten keskeinen asema retoriikalla on nimenomaan tietoyhteiskunnassa (ja sen tutkimuksessa), olisin odottanut hieman sofistikoituneempaa otetta siihen, miten viitekehysillä luodaan ei ainoastaan mielikuvia, vaan perusteita tulevalle toiminnalle, esimerkiksi hallinnolle tai koulutukselle.

Tutkijat eivät siis juurikaan problematisoi omaa rooliaan, vaan katsovat olevansa vain merkittävän yhteiskunnallisen keskustelun avustajia. Kirjoituksissa ei keskitytä siihen, että juuri tämän tyyppiset tieteelliset katsaukset luovat perustaa sille, miten tietoyhteiskunta-hyperbolaan suhtaudutaan, varsinkin jos ja kun kansantalous aina vain yhä vankemmin siihen nojautuu. Jo pitkän aikaa Suomessa asiantuntemus, oli sitten kyse metsänhoidosta, terveydenhuollosta tai verkkopalvelujen saataavuudesta, on ollut hallinnollisesti tärkeässä asemassa. "Verkon" demokratioiva vaikutus ei välttämättä tuo tähän oleellista muutosta. Se, ettei itse asiantuntemuksen roolia suomalaisessa keskustelussa valoteta juuri lainkaan, saattaa olla vakavakin puute, ottaen huomioon, että Suomen valtio on historiallisesti rakentunut erilaisten asiantuntijainstituutioiden varaan. Teoreettisen reflektiivisyys-

den puuttuessa, *Tieto ja tietoyhteiskunta* -teoksen lupaama yhteiskuntakritiikki jää suurelta osin ohueksi tai paremminkin ontoksi.

Monessa kohdin luvut tuovat esiin asioita, joiden poliittista merkitystä ei huomioida edes alaviitteellä. Voluntaristinen yhteiskuntamalli tuntuu edelleenkin leimavan pääosaa kirjoittajista, vaikka informaatio- (tai tieto-) yhteiskunnan toteutuminen mahdollistaa intensiivisen hallinnan ja valvonnan, joka kattaa jokapäiväisen elämän kaikki alueet, intiimeistä kokemuksista työelämään ja sodankäyntiin asti. Valinnan käsite on muuttunut siis pikemminkin kuluttajan valintaa koskevaksi, eikä esimerkiksi valintaan olla kuluttamatta tai olla innovatiivinen jotenkin muuten kuin markkinatalouden hyväksymisessä puitteissa. Samalla tietokoneiden yleistyessä ja kuluttajien joutuessa palvelemaan itse itseään esimerkiksi pankkiautomaatilla, työn ja ei-työn raja häviää. Tämä vaikuttaa myös syvästi kansalaisten minä-kuvan piirtymiseen ja yhteisten poliittisten ja kulttuuristen identiteettien syntymiseen, sekä siihen, miten ihmisen ja koneen suhde tulevaisuudessa rakentuu. Valinnan mahdollisuus on siis varsin monisyinen asia, johon ei teoksessa kuitenkaan juuri puututa.

Puhuttaessa tietoyhteiskunnasta ja työstä kulttuuritutkimuksen näkökulmasta voisi myös selkeämmin kyseenalaistaa käsitystä, jonka mukaan niin sanotun globaalin markkinatalouden vaatimukset ovat kuin luonnon lakeja. Vuorensyrjä onneksi puuttuu tähän ajatuksia herättävissä Jälkisanoinaan, mutta muualla kirjassa talous piirtyy ainoastaan oleellisena, mutta itsestään selvänä taustavoimana, jota ei lainkaan tarvitse tutkia. Edelleen, Suomen tutkiminen ilman kansainvälistä ulottuvuutta niin kaupan kuin siirtolaisuudenkin suhteen luo loppujen lopuksi kuvaa homogeenisestä ja kuin maagisesti erillään muusta maailmasta olevasta kansasta, jonka suhde muihin piirtyy ainoastaan (itsestään selvän) kansainvälisen taloudellisen kilpailun kautta. Sentään se, että ihmisiä kohdellaan yhä enemmän kuluttajina eikä

kansalaisina, tuodaan useassa yhteydessä esille. Jotkut teoksen luvut tosin nimenomaan analysoivat käsityksiä siitä, että johonkin uuteen yhteiskuntaan "siirtyminen" (ks. Karvonen, luku 5, Vuorensyrjä, Jälkisanat) olisi pääasiassa valinta.

Tieto ja tietoyhteiskunta on, puutteistaan huolimatta, selkeä ja siten arvokas teos, joka soveltuu erinomaisesti oppikirjaksi eri aloille korkeakoulutasolla. Tutkimuksena ja aitona yhteiskuntakeskustelua virittävänä teoksena se toimii impulssien antajana, mutta konservatiivisen kysymyksenasettelunsa ja kielenkäyttönsä takia se jää kokonaisuutena harmillisen latteaksi. Kirjan tutkimukset on toki huolella tehty, mutta tämänhetkisessä tilanteessa saattaisivat radikaalimmatkin interventiot julkiseen keskusteluun olla paikallaan. Alueelliset ja monet muutkin eriarvoisuudet ovat kasvamassa samalla kuin uusi informaatioyhteiskunnan infrastruktuuri on vakiinnuttamassa monia vanhan eli siis "modernin" yhteiskunnan arvoja "jälkmodernin" teknologian kenties yhtä joustamattomille raitteille. Sen toistaminen, että jokin ilmiö tuo mukanaan joustavuutta ja edistystä, ei kai riitä vakuudeksi kummastakaan.

EEVA BERGLUND

Journalismi menossa tilaustöiksi?

Marko Turpeinen: CUSTOMIZING NEWS CONTENT FOR INDIVIDUALS AND COMMUNITIES.

Acta Polytechnica Scandinavica
Ma 103. Espoo: Teknillisten tieteen akatemia 2000. 190 s. Sivumäärään sisältyy liitteinä viisi aiempaa tutkimusraporttia, joista neljä on yhdessä toisten tekijöiden kanssa julkaistuja.

Kauas ainakin viime vuosisadan sanomalehtitieteen maailmankuvasta on tultu vuosisadan viimeisenä vuonna ilmestyneessä Marko Turpeisen väitöskirjassa. Teos kuuluu "tietojenkäsittelyopiksi" kutsuttuun alaan, jonka alan nimestä päätettäessä on taas oltu kaukana klassisesta tiedon määritelmästä.

Tiedotustutkimuksen historiaansa tunnettu Otto Groth piti sanomalehden olemuksen yhtenä perustekijänä universaalisuutta.

Eriyisesti sisällönhallinnan teknologiasta esimerkiksi Kauppalehden verkostotoisintoja julkaisevasa Alma Media Oyj:ssä teknologiajohtajana vastaavan Turpeisen väitöskirjassa on puolestaan kyse joukko- ja yhteisviestinnän sisältöjen räätälöinnistä kullekin vastaanottajalle – tai kullekin "asiakaalle", jollaisista kirjoittaja puhuu markkinahenkisyyttä mitenkään karttamatta.

Kirjoittajan mielestä digitaalisten yhteyksien, etenkin Internet-viestiliikenneverkon kuvallisen alueen World Wide Web WWW:n mahdollistamat uudet ryhmäviestinnän ja -osallistumisen muodot ovat "fundamentally different" perinteiseen joukkotiedotukseen verraten. En pidä tuollaista näkemystä perusteltuna; kaikenlaisten asioiden, ajatusten, viestien, mieliteiden, arvioiden, tietojen ja muun sellaisen välittämisestä ihmisten kesken on perimmiltään kaikessa tuollaisessa kyse, on ollut ennen ja on nykyisin.

Uutistoiminnan ja journalismin piirissä on kyse tärkeiden asioiden kertomisesta. Tämän Turpeinen